

Jung versus Freud, sau revolta *super-ego*-ului împotriva *id*-ului¹ (Jung vs Freud, or the Revolt of the *Super-Ego* against the *Id*)

Gina MĂCIUCĂ

“Ștefan cel Mare” University of Suceava, Romania

Inegalabilului Sigmund Freud, *in memoriam*: 80 de ani de la trecerea în nemurire

Abstract

With the ideal in mind of an extremely delicate balance between self-effacing and self-asserting tendencies which both masters and their disciples must wisely maintain in the at times inevitably interchangeable assumption of these two most exacting roles, the author of the present study attempts to get to the bottom of one of the most controversial master-disciple relationships, that of S. Freud with C. G. Jung. Far from tacitly agreeing to take turns steering the boat, theirs is a constant interplay of exasperating rebuttals from wounded egos and daunting displays of superior knowledge.

Keywords: charisma, relationship, master vs disciple, Moses vs Joshua, father vs son, Amenhotep IV (figure).

¹ *Jung versus Freud – ou la révolte du super-ego contre l'id* este varianta prescurtată, în franceză (apărută în volumul *LES FUNAMBULES DE L’AFFECTION - Maîtres et disciples*, al **La Société Française de Littérature Générale et Comparée Vox Poetica**, Editura Presses Universitaires « Blaise Pascal », Clermont-Ferrand, Franța, 2009, pp 187-205), a cercetării de față, a cărei versiune originală integrală, în română, nu a fost publicată până acum.

Motto
Pereant qui ante nos nostra dixerunt
(Aelius Donatus)

I. Proem

Într-o lume premodernă în care se prefigura deja – și grație revoluției tehnice în plin avânt – viziunea optimistă a „imantizării eshatonului” (Voegelin Eric, *apud* Tismăneanu: 2018, web.), sau, în termeni laici, a coborârii paradisului pe pământ, Freud, jovialul eminent pesimist în abisalitatea sinelui său, a avut curajul științific de a eviscera subconștientul uman, dezvelind tenebrele unui veritabil infern terestru. Poate și de aceea, viziunea postmodernă, silită să se privească într-o oglindă a cărei reflexie-*cum*-reflecție nu o complimenta, a preferat să-și narcotizeze inteligența, iluzionându-se cu o tangibilă fericire a mercantilismului și consumerismului omnipotente, dar păstrând în același timp, în subconștient, alternativa epifanică a paradisului ceresc.

II. Carisma magistrului

Stricto sensu, *carisma* este forța spirituală pe care divinitatea o dăruiește celor „aleși” pentru a vorbi în limbi, a profeți, sau pentru tămăduirea semenilor.

Sensul de actualitate este cel obișnuit prin extrapolare, care definește *carisma* drept acel șarm personal puternic, capabil să exercite o influență extraordinară asupra celor cu care respectiva persoană vine în contact, și să le inspire o admirație profundă.

Judecând după mărturiile vremii, Freud era carismatic în ambele sensuri. În privința celui dintâi, dovada o reprezintă pacienții vindecați prin metodele psihanalizei, al cărei fondator incontestabil este. În egală măsură, spiritul său vizionar a anticipat

nu doar o dată interdependența endocrinologie-psihiologie ², rămânând memorabil pasajul cu tentă profetică: „ Să meargă biologii cât pot de departe, și noi la fel – într-o zi ne vom întâlni” (cf Oberndorf 1949: 158). În ceea ce îl privește pe al doilea, bogata corespondență purtată cu discipolii, prietenii, admiratorii și criticii doctrinei sale abundă în referiri directe sau voalate la magnetismul pe care titanul din Freiberg îl exercita, conștient sau nu, asupra celor din anturajul său ³.

În fine, dar nu în cele din urmă, dacă suntem cu toții de acord că matricea carismei o reprezintă psihicul uman, că, prin urmare, aceasta emană din străfundurile ființei carismaticului, o relevanță aparte în conturarea acestei ipostaze a magistrului o are comentariul lui Edmund Wilson asupra unui întreg șir de evrei carismatici cu prisosiță. În opinia sa, numitorul comun al „marilor minți evreiești”, aparținând primelor generații care au reușit să se desprindă de strâmta lume iudaică, este eliberarea de vechile canoane. Cu amintirea vie a captivității medievale arzându-le sufletul, Marx, Einstein, Lassale, Proust și Freud au fascinat prin rolul asumat, de apărători ai unor grupuri sociale sau susținători ai unor doctrine care nu fuseseră încă eliberate, respectiv fundamentate. Ca urmare, Einstein a studiat discretele anomalii ale sistemului newtonian, fundamentând pe baza lor un nou sistem, care avea să-l detroneze pe primul; Lasalle a

² Într-o scrisoare adresată în 1930 către Marie Bonaparte, Freud își îndemna colegii de breaslă să analizeze cu atenție fiecare caz de psihoză, deoarece cunoștințele astfel dobândite vor servi într-o bună zi terapiei chimice (cf Jones, 1956: 86; traducerea din original a prezentului pasaj, precum și a celor care vor urma, ne aparțin).

³ Cf Lou Andreas Salomé, (Binion 1968: 363), Theodore Dreiser (*Psychoanalytic Review*, Vol. XVIII 1931, p 250), Ernest Jones (Jones-Freud, 7 mai, 1920, Institute of Psycho-Analysis [prescurtat *infra* ca Institute]), Stanley Hall (Hall-Freud, sept. 1923, Clark University), Peter F. Drucker (1979: 40), Thomas Mann (*apud* Drucker, 1979: 40).

îmbrățișat cauza feminismului într-o epocă în care femeile din Germania erau literalmente sclavele taților și soților; Proust a transferat breslei artistice și categoriei homosexualilor destinul social tragic al rasei sale, dar și indestructibilul său sentiment al superiorității morale; iar Freud a descifrat semnificația impulsurilor sexuale ostracizate de civilizație și sufocate de puritanism, și a obligat psihiatria să le acorde importanța cuvenită (cf 1941: 306).

III. Carisma discipolului

Spre deosebire de magistrul Freud, a cărui carismă – secondată de un fizic plăcut, cu acea privire neliniștit-scrutătoare, tipică savantului vizionar – era autentică, izvorând din interiorul ființei sale, discipolul Jung – conform mărturiilor epocii – pare a fi atras atenția mai mult prin exteriorul său sobru, impunător, care amintea interlocutorului de originile sale teutonice. Este meritul lui Martin Freud de a fi trasat chintesențial unul dintre cele mai reușite portrete ale „proaspătului recrut”, evidențiind, mai mult sau mai puțin conștient, prin comparația utilizată, atributele care i-au facilitat ascensiunea la tronul psihanalizei:

„Înalt și drept, proaspăt-bărbierit și cu un cap mic, rotund și tunsoare cazonă; dacă facem abstracție de ochelarii cu rame aurite, modelul tipic al unui Siegfried nordic, cu o ținută care-l făcea să pară mai degrabă soldat decât om de știință sau medic” (cf 1957: 109).

IV. Faza de debut: relația biunivoc carismatică

Șansele închegării unei relații speciale între Freud și Jung ni se dezvăluie încă de la primele întâlniri, când discipolul se afla –

chiar dacă, din pură deformație profesională, împotriva voinței lui – sub aripa carismatică a magistrului⁴.

Pe de altă parte, magistrul, aflat precum Hannibal *ante portas* și Moise în fața Tărâmului Făgăduinței – cele două figuri-simbol atât de dragi lui – , își dorea cu ardoare să supună noi teritorii (Franța, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii) și discipline științifice (mitologia, biografia, etnopsihologia) imperiului său psihanalitic. Însă, în ciuda eforturilor sale susținute, a talentului, creativității și timpului investite în demontarea meticuloasă a acuzelor care sugerau că psihaliza nu era altceva decât pornografie iudaică sau rodul minții unui evreu nevrotic, reproșurile cele mai vehemente continuau să vizeze, direct sau mascat, obârșia întemeietorului și susținătorilor ei.

Iată de ce nu trebuie să ne mire faptul că Jung, acest exponent perfect al bărbăției ariene, acest „Siegfried de Burghölzli” – cum l-a numit Wittels (cf 1924: 187) – , era de la bun început socotit drept o achiziție valoroasă pentru grupul vienez fondator, o minimă garanție că teoria lor va fi pe viitor scutită, măcar în parte, de atacuri cu substrat rasist⁵, deoarece întrunea, în opinia magistrului, cele două condiții *sine qua non* pentru un lider respectabil al mișcării psihanalitice: era psihiatru acreditat și, mai presus de toate, nu era evreu. Decizia lui Freud de a-l recruta pe Jung a fost, prin urmare, una eminentă strategică⁶.

⁴ Cf Jung 1963, p 146: „Ne-am întâlnit la ora unu după-amiaza și am vorbit, practic fără nici o pauză, timp de 13 ore. Freud era primul om cu adevărat important pe care-l întâlneam; din experiența mea de până atunci nimeni nu se putea compara cu el”.

⁵ Cf Freud: „Camarazii noștri arieni ne sunt indispensabili, altfel psihaliza ar sfârși prin a fi victima antisemitismului” (în Abraham, H. C. și Freud, E. L., 1965, p 64).

⁶ Așa cum dădea de înțeles el însuși într-o scrisoare adresată lui Abraham:

Este lesne de anticipat că un asemenea debut reciproc carismatic nu putea să conducă, într-o primă fază, decât la o ipostază cu conotații pozitive a relației magister-discipol, pe care Freud, eternul idealist, și-o dorea a fi o reflectare fidelă a celei dintre Moise și Iosua.

V. Faza simbiotică: ipostaza Moise - Iosua

Aparent istovit de lupta împotriva șicanatorilor antisemiți, magistrul nu a ezitat să îi dezvăluie discipolului, încă de timpuriu, mărețele aspirații pe care le nutrea în legătură cu misiunea acestuia în salvarea cauzei psihanalitice.

Lui Jung, precum odinioară lui Iosua, îi era dat să exploreze fângăduitul tărâm al psihiatriei, în timp ce lui Freud, asemenea lui Moise, îi era îngăduit să-l privească doar de departe. Cu autoironia-i specifică – deseori răstălmăcită de posesorii unor orgolii nemăsurate, printre care avea să se numere, din păcate, și Jung – , Freud îi mărturisea în 1908 discipolului preferat scopul său „egoist” de a „te convinge să continui și să-mi desăvârșești opera prin tratarea psihozelor aplicând metodele utilizate de mine în cazul nevrozelor. Cu caracterul dumitale puternic și independent, cu sângele dumitale nemțesc, care reușește să atragă simpatia publicului, într-o măsură mai mare decât am putut eu s-o fac, ești cel mai potrivit dintre toți cei pe care îi cunosc să îndeplinească această misiune. În plus, **te-am îndrăgit; dar mi-**

“În calitate de creștin și fiu de pastor, el [Jung] se îndreaptă spre mine luptând din greu cu propriile-i convingeri. Cu atât mai de prețuit e faptul că ni s-a alăturat [...] doar datorită apariției sale pe scenă am putut feri psihanaliza de pericolul transformării într-o afacere națională a evreilor” (în Abraham , H. C. și Freud , E.L., 1965 : 34).

am impus să nu țin cont de aceasta [subl.n]” (cf McGuire 1974: 168)

Cititorului acestui fragment de scrisoare nu-i trebuie un ochi prea versat într-ale psihanalizei pentru a descoperi adevărata realitate: convins în adâncul ființei sale că răspândirea teoriei psihanalitice ar duce la diminuarea considerabilă a suferinței umane, magistrul nu a pregetat – debarasându-se de orgolii meschine, și la adăpostul acelei subtile persiflări, caracteristică firilor hipersensibile – să facă un pas în spate, spre a ceda locul ce i se cuvenea lui de drept discipolului care avusese norocul să se nască sub o zodie mai generoasă ca a sa.

Așadar, departe de a fi un gest egoist, propunerea lui Freud constituia echivalentul aproape perfect al sacrificiului suprem, pe care savantul îl făcea pentru a-și salva bunul cel mai de preț: teoriile sale, rodul unei munci de-o viață. Iar ceea ce sporește și mai mult valoarea gestului său e maniera în care s-a confesat. Magistrul calm, echidistant, impenetrabil publicului larg, și cu un aplomb de nezdruncinat în orice situație, își dădea în vileag dintr-o dată latura umană, vulnerabilă, am putea spune că se umilea cu bună știință în fața propriului discipol. Este, în fond, un tip aparte de masochism – pe care doar cei foarte apropiați lui Freud îl recunoșteau ca făcând parte din structura intrinsecă a celui ce nu a acceptat niciodată sumele reprezentând drepturile de autor de la cărțile traduse în ebraică sau în idiș – și pentru care magistrul găsisse o motivație extrem de interesantă, după cum mărturie stă următorul pasaj dintr-o scrisoare adresată lui Abraham:

„Dar cred că noi, ca evrei, dacă vrem să fim acceptați, trebuie să ne lăsăm puțin pradă masochismului, să fim gata să suferim un rău sau altul. Altfel nu vom avea sorți de izbândă” (cf Abraham, Freud 1965: 46).

Descoperim, prin urmare, că avem de a face aici cu un masochism calculat, cu o strategie pe care Freud a aplicat-o la

momentul oportun – înainte de a-l numi pe Jung în funcția de șef de personal – , ca un diplomat desăvârșit ce era⁷. Din nefericire – cum se va dovedi nu mult după aceea – , expertul în descifrarea subconștientului abisal nu era și un la fel de bun *connoisseur* al gradului imprevizibil de superficialitate inconștientă de care semenii săi pot da dovadă, inclusiv – sau poate în special – cei pe care îi considera prieteni de nădejde și susținători devotați ai cauzei psihanalitice⁸.

Într-adevăr, dacă maestrul teoriei psihanalitice ar fi fost dăruit și cu acest har atât de util fundamentării relațiilor în practica umană, atunci ar fi sesizat de la bun început că ceea ce credea el a fi punctul forte al carismei discipolului – caracterul puternic și independent – va conduce, în mod atipic, la metamorfozarea lui Iosua în Iuda. Fapt care nu trebuie totuși să ne surprindă, deoarece

⁷ *Obiter dictum*, descoperirea noastră nu are nicidecum menirea de a pune sub semnul întrebării veridicitatea sacrificiului , întrucât mărturiile ulterioare o coroborează fără putință de tăgadă. A se vedea în acest sens replica tăioasă dată de Freud lui Felix Boehm în 1937, când acesta din urmă a adus psihanalizistilor vienezi dureroasa veste că președintele Societății Germane de Psihanaliză , Max Eitingon – un evreu rus – fusese silit de împrejurări să emigreze, locul acestuia fiind luat de Boehm: „Nu mă deranjează câtuși de puțin dacă numele meu nu e pomenit deloc în Germania atâta timp cât opera mea e prezentată nedistorsionat” (cf Felix Boehm, „Deutsche Psychoanalytische Gesellschaft Report on Events from 1933 to the Amsterdam Congress in August 1951”, Institute).

⁸ Memorabil în această privință este comentariul făcut retrospectiv de Jones asupra deciziei fatidice a lui Freud de a-l propune și susține în 1910 pe Jung în funcția de președinte al proaspăt înființatei Asociații Internaționale de Psihanaliză :

„[...] era primul semn că Freud, în ciuda abilității sale geniale de a pătrunde în cele mai ascunse colțișoare ale minții, nu era un bun cunoscător al firii umane” (1959: 215).

și Freud s-a dovedit a nu fi un Moise autentic, ci unul care intenționa să exercite în continuare controlul absolut din culise, să-și guverneze mai departe, nestânjenit, „poporul” de psihanaliști din umbra unui Iosua obedient și deplin manevrabil. Drept pentru care nu a încetat să-și încurajeze discipolul și să-i susțină pas cu pas ascensiunea, nu de puține ori retrăgându-se cu premeditare în conul de umbră, asemeni unui general înțelept și generos, spre a-i da prilejul tânărului ofițer să se afirme pe câmpul deătălie. Acesta este cazul Congresului Internațional de Psihiatrie, Psihologie și Asistența Bolnavilor Mintal, ținut la Amsterdam în 1907, când Freud nu a dat curs invitației de participare, motivând într-o scrisoare adresată lui Jung, că îl oboseau polemicile („luptele de gladiatori”) în fața „unei gloate nepăsătoare” (cf McGuire 1974: 82).

Venind din partea unuia care s-a luptat înverșunat cu viața, iar, în ultimii 16 ani de existență, a dus o luptă și mai crâncenă cu moartea, această apatie nu poate fi decât mimată, pentru ca absența magistrului să-i elimine discipolului orice urmă de inhibiție în fața adversarului ideologic comun. Stau mărturie clară cuvintele de încurajare din aceeași scrisoare, în care Freud își descria propria luptă dusă pentru recunoașterea teoriilor sale și anii de lungă așteptare până când a auzit o altă voce – a lui Jung – răspunzând strigătelor sale din deșert.

La rându-i, discipolul trecea și el prin faza inițială, de cvasiadorăție a magistrului, când, cel puțin la prima vedere, părea să-i susțină fidel teoriile. Astfel, în aprilie 1906 Jung a publicat *Studii de diagnostic prin asociație*, menită să coroboreze – prin descrierea experimentelor efectuate – teoria freudiană conform căreia subconștientul este capabil să stocheze informația reprimată. Însă prima ocazie de a-și demonstra public atașamentul s-a ivit în toamna lui 1906, când Gustav Aschaffenburg – un profesor neamț de psihiatrie și neurologie – a criticat *Fragmentul*

de analiză al unui caz de isterie (publicat de Freud, și vehiculat sub numele de „cazul Dora”) în cadrul unui congres al neurologilor și psihiatrilor ținut la Baden-Baden. Imediat discipolul a sărit în apărarea magistrului, publicând *Teoria freudiană asupra isteriei: replică adresată lui Aschaffenburg*. O nouă tentativă de „disculpare” a magistrului a avut loc în 1907 la congresul din Amsterdam menționat mai sus, când Jung, care a prezentat lucrarea *Teoria freudiană asupra isteriei*, a reușit să o și demonstreze practic, făcând prima figură proastă în public – conform mărturiilor devotatului Jones, cel care l-a avertizat primul pe Freud asupra caracterului rebel și arogant al discipolului său favorit.

În această simbioză aparent perfectă, magistrul tolera și încuraja – peste măsură de încântat, uneori – contraofensiva dusă de discipol împotriva inamicului comun, întocmai cum masivul rinocer coabitează pașnic cu micuța și energica pasăre ce trăiește pe spinarea sa – la propriu și la figurat – , anihilându-i detestabilii paraziți. Și, asemenea robustului pachiderm, Freud era dispus să suporte și eventualele „ciupituri”, atâta timp cât acestea nu-i provocau răni grave, așa cum dădea de înțeles într-o scrisoare adresată lui Jung după ce acesta tocmai publicase *Psihanaliza și experimentele asociaționiste*:

„Sunt convins că vei avea multe ocazii să mă susții, dar voi accepta, bucuos, și eventuale **corecții** [subl.n.]” (cf McGuire 1974: 3).

Nu știm dacă Freud a adăugat ultima parte a generosului îndemn din pură complezență, însă cert este că regretele aveau să-i fie amarnice, pentru că discipolul i-o luase de fapt, înainte magistrului, transformând chiar – dintr-un exces de zel caracteristic tinereții – amintitele corecții în divergențe incompatibile, și, în final, în semințele discordiei ideologice care vor provoca ruptura definitivă.

VI. Primele divergențe: debutul rupturii

Este absolut imposibil – și dovedești există în acest sens – ca Freud să nu fi sesizat în timp util divergențele conceptuale dintre el și Jung. Greșeala lui capitală a fost că nu a văzut – sau, mai bine zis, s-a făcut că nu vede, în goana lui disperată după un „prinț moștenitor” al imperiului psihanalitic – caracterul iremediabil al acestor divergențe. Datorită asiduității cu care lupta să-și promoveze cauza, magistrul se arăta uneori dispus, în cazuri excepționale, să ierte, asemenea unui părinte iubitor, primele semne ale apostaziei discipolilor. Cu atât mai mult în cazul lui Jung, prioritară fiind cauza comună, devierile ideologice ale proaspătului recrut prezentau pe atunci mai puțină importanță în comparație cu câștigul reprezentat de sprijinul său acordat acestuia.

Că magistrul a greșit fundamental prin subaprecierea efectului lor devastator în timp, ne dovedește clar mărturia de credință de peste ani a lui Jung referitoare la sentimentele contradictorii pe care acesta le trăia încă din primul an (1905) ca discipol – chiar dacă, am spune noi azi, doar „virtual”, prin intermediul lecturii – , devotat magistrului și doctrinei sale în ansamblu, dar cu o viziune total diferită asupra unor concepte cheie:

„Conștiința mea de om de știință nu-mi permite, pe de o parte, să las ceea ce era valoros în teoria lui Freud să se ducă pe apa sâmbetei, și, pe de alta, să susțin poziția absurdă pe care psihicul uman o ocupă în concepția lui [...] Am prevăzut de la bun început că această teorie a sexualității, diabolică, în parte, va suci mințile oamenilor, și mi-am sacrificat cariera prin aceea că am făcut tot ce mi-a stat în putință să combat această depreciere absolută a psihicului.” (cf Adler 1976: 122).

Și, într-adevăr, fidel acestui credo, discipolul a început să semene sămânța discordiei cu periculoasă premeditare, încă din 1906, când, în paginile celebrei *Replici* adresate lui Aschaffenburg, a făcut primul său comentariu public asupra fundamentului sexualității pe care magistrul își construise teoria. Astfel, admitând că instinctul sexual era responsabil de anumite tulburări comportamentale într-un număr mult mai mare de cazuri decât susțineau oponentii, Jung limita drastic valabilitatea axiomei empirice freudiene, prevalându-se, într-o manieră abuzivă și fără suport real, de așa zisul acord al magistrului⁹.

Asistăm, în fapt, la prima răbufnire legitimă a convingerilor reale ale discipolului, facilitată de absența magistrului, dar, paradoxal, la adăpostul pretinsului său asentiment. Iată de ce, oricât ar fi încercat Jung, cu timiditatea începătorului, să salveze aparențele, gestul său – după reperatele logicii normale – aduce prea mult a lovitură sub centură. Timid sau nu, prima fisură își făcuse deja apariția, într-o serie de nenumărate altele care aveau să conducă la formarea ireversibilă a unui abis de netrecut între cei doi.

Paradoxal, la prima vedere – dar absolut firesc, dacă ținem cont de personalitățile la fel de puternice ale celor doi – , relația biunivoc carismatică pare să fi coincis temporal cu anii de dinaintea primei întâlniri în carne și oase, pentru că și psihanalistul Freud a intuit încă de la această primă întrevedere ambițiile ascunse ale discipolului, pe baza interpretării viselor pe care Jung și companionul său, Binswanger, le avuseseră cu o noapte înainte. Potrivit relatărilor celui din urmă, Freud

⁹ Cf Jung, *Freud and Psychoanalysis*, vol. IV, p 4: “Putem, prin urmare, modifica cele spuse de el [Freud], **cu consimțământul autorului** (subl. n.), după cum urmează: un număr destul de mare de cazuri de isterie își au rădăcinile în sexualitate”.

descoperise în subconștientul lui Jung germenii revoltei, dorința acestuia de a-și detrona magistrul spre a-i lua locul (cf Binswanger 1957: 2).

Privit din această perspectivă, gestul ulterior al lui Freud de a susține numirea lui Jung în funcția de președinte al Asociației Internaționale de Psihanaliză este, fără îndoială, unul sinucigaș. Cu atât mai mult, cu cât de la prima lor discuție discipolul – cu douăzeci de ani mai tânăr – avansase puncte de vedere diferite referitoare la pozitivismul științific al lui Freud, materialismul și îndeosebi atitudinea sa pragmatico-raționalistă față de latura psihică, având ca rezultat interpretarea artei, a culturii în genere, drept sexualitate reprimată (cf Jung 1963: 147).

Iar ceea ce nu îndrăznise poate să-i reproșeze magistrului în intimitatea biroului său din Berggasse 19, a expus tranșant în prefața primei sale cărți cu ecou în rândul specialiștilor, apărută în același an, *Psihologia cazurilor de demenția praecox*, unde declara răspicat că nu împărtășește concepțiile magistrului în privința importanței acordate de acesta conceptului de traumă sexuală infantilă, ca și sexualității în general. Ceea ce nu l-a împiedicat, doi ani mai târziu, să se alăture numeroaselor voci ce-i ridicau osanale lui Freud pentru abordarea cazului micuțului Hans – a cărui faimă avea să dăinuie peste jumătate de secol – , mergând până acolo încât să-l numească „pe drept prima introspecție veritabilă a psihologiei infantile” (cf Adler, vol. I, p 208). Sau – fapt și mai deconcertant – să recidiveze, peste încă un an, în a cădea pradă carismei magistrului, împotriva convingerilor sale lăuntrice, când acesta aproape l-a somat să-i promită că nu va abandona niciodată teoria sexualității, ba mai mult, că o va ridica la rangul de dogmă, de „bastion indestructibil” (cf Jung 1963: 147).

Și toate acestea numai pentru că în subconștientul său – chiar dacă nu a mărturisit niciodată deschis acest lucru –

rămsăsesse ancorată amintirea magistrului de la prima lor întâlnire, argumentându-și teoria cu chipul transfigurat de o emoție pe care Jung nu și-o putuse explica pe moment, dar pentru care, peste ani, devenit la rândul său magister, a găsit în sfârșit o motivație uluitoare: Freud vedea în sexualitate un fel aparte de „numinosum” (Ib.). Iar teoria pe care o avea drept fundament devenise pentru el, implicit, o religie ce trebuia apărată cu orice preț.

Îndrăznim prin urmare să presupunem – speculând psihanalitic – că discipolul nutrea în subconștient o admirație profundă pentru forța extraordinară a acestei trăiri spirituale transcendente a magistrului căruia nu pregetase să-i reproșeze în repetate rânduri excesul de materialism și raționalism. Tocmai el, care, în ciuda faptului că se declarase a fi un apărător fervent al spiritului, nu a reușit niciodată să treacă dincolo de rigurile rațiunii sale teutonice. Și cum sentimentele reprimite generează frustrare și invidie, de aici și până la ruptura definitivă nu e decât un pas, pe care – evenimentele stau mărturie – discipolul l-a făcut cel dintâi.

VII. Ruptura definitivă: ipostaza Amenhotep al IV-lea și tatăl său

În opinia noastră, greșeala capitală a lui Jung a constat în faptul că a interpretat drept slăbiciune ceea ce în realitate nu erau decât acte premeditate ale magistrului de generoasă acordare a unei încrederi nu de puține ori nemeritate. Aceasta a fost greșeala de logică, care, din păcate, a atras după sine și una morală: aceea de a profita din plin de presupusa slăbiciune.

Că magistrul intuise însă pericolul de a-i fi subminată autoritatea o demonstrează clar, printre altele, un incident căruia

discipolul, mai târziu, i-a dat o amploare exagerată. În timpul unei croaziere întreprinse de cei doi în compania lui Ferenczi, în august 1909, Freud a refuzat să-i furnizeze lui Jung amănunte suplimentare din viața personală, pe care acesta le considera utile în interpretarea corectă a unui vis al lui Freud din acea perioadă. Conform relatării lui Jung, magistrul și-ar fi motivat refuzul cu replica „Dar nu îmi pot pune în pericol autoritatea” (cf Jung 1963: 154). Iată și comentariul ulterior al discipolului:

„În acel moment și-a pierdut-o cu desăvârșire. Fraza mi s-a înfipit ca un pumnal în memorie, și în ea se prefigura deja sfârșitul relației noastre. Freud punea autoritatea personală mai presus de adevăr” (Ib.).

În mod surprinzător, această judecată necruțătoare, cu iz de sentință irevocabilă, vine tocmai din partea celui care abuzase nu doar o dată de încrederea magistrului, știrbindu-i, implicit, autoritatea. Este judecata rigidă și hiperobiectivă a omului de știință, nu a discipolului căruia, în ciuda divergențelor ideologice tot mai evidente, magistrul îi transferase o parte din mult disputata autoritate prin încredințarea funcției de șef de personal. Sau poate că era doar scuza îndelung căutată pentru adormirea unei conștiințe vinovate, chinuită peste timp de contraargumente precum cel oferit de următoarele rânduri adresate de Freud cu un an mai târziu lui Pfister:

“Sper că ești de acord cu deciziile luate la Nürnberg și că îl vei susține cu devotament pe Jung **al nostru** (subl. n.) [...] Vreau să-

și construiască o autoritate (subl. n.) care să-i permită apoi să devină lider al întregii mișcări” (cf Meng, Freud 1963: 37).

Și tot magistrul a fost cel care a făcut în 1912 primul pas spre o reînnoțire a relației ușor destrămate, scriindu-i discipolului:

“Fundamentul indestructibil al relației noastre personale este interesul pentru psihanaliză, dar părea tentantă și ideea de a construi pe ea ceva mai delicat, chiar dacă mai labil, o prietenie intimă. N-ar trebui să ridicăm mai departe construcția?” (cf McGuire 1974: 492).

Și tot el, cu povara celor douăzeci de ani în plus, a suportat în același an rigorile unei călătorii de aproape două zile cu trenul – de la Viena la Kreuzlingen și înapoi – pentru a se întâlni cu discipolul, care locuia pe atunci în Küsnacht, la doar vreo treizeci de kilometri depărtare de respectiva localitate. Data, 25 mai, a rămas în istorie sub numele de “incidentul Kreuzlingen”, sau, mai precis, ziua în care bunăvoința magistrului a fost iremediabil lezată de aroganța discipolului, pentru că acesta a refuzat să dea curs generoasei invitații, invocând mai apoi varii pretexte, care, logic cel puțin, se excludeau reciproc¹⁰. Cert este însă că presupusa festă a contratimpului tragic hardyan ar fi putut fi lesne evitată dacă cei doi ar fi recurs la deja inventatul mijloc de comunicare civilizată, telefonul. Dar la mijloc, firește, erau orgolii

¹⁰ Ca, de exemplu: sosirea cu întârziere a scrisorii lui Freud, absența lui Jung din localitate în acele zile, sau faptul că acesta îl aștepta cu nerăbdare pe magistrul să se întâlnească la...Zürich.

nemăsurate: unul, deja călcat în picioare, iar celălalt decis să nu se lase.

Interpretând gestul sfidător al lui Jung ca pe un refuz de a da socoteală pentru inițiativele îndrăznețe din ultima perioadă, Freud și-a motivat bunele intenții într-o altă scrisoare către Pfister, mărturisind că nu voia decât să-și asigure discipolul că nu are nimic împotriva ca acesta să-și susțină propriile păreri divergente, și că nu trebuia să aibă absolut niciun fel de muștrări de conștiință în acest sens (cf Meng, Freud 1963: 57). A fost nevoie de o scrisoare a discipolului, debordând de reproșuri – în locul mult așteptatelor scuze și explicații – pentru ca eternul idealist Freud să se trezească la cruda realitate: nu el, ci Jung făcuse primul pas, dar în sens invers. Rândurile primite de loialul Jones nu mult după aceea reflectă trista dezamăgire, dar și o oarecare doză de resemnare:

“Scrisoarea lui Jung poate fi interpretată doar ca o renegare a relațiilor noastre până de curând prietenești. Îmi pare rău, **nu atât din motive personale** (subl. n.), ci pentru viitorul Asociației și cauza psihanalitică, dar sunt hotărât să las lucrurile să-și urmeze cursul lor și să nu încerc să-l mai influențez în vreun fel” (cf Freud-Jones, 22 iulie 1912, Colchester).

Nici nu ar mai fi avut cum. Deja era sub tipar a doua parte a studiului *Transformări și simboluri ale libidoului*, în care Jung prezenta libidoul ca fiind alcătuit în ansamblu din energie psihică, punând astfel sub semnul întrebării conotațiile pur sexuale atribuite acestuia de Freud. În plus, interpretarea dată de discipol unor pasaje citate din studiul magistrului asupra cazului Schreber

contrasta flagrant cu cea propusă de Freud. Înfierbântat de gustul primelor victorii, Jung și-a mutat câmpul de bătaie în Lumea Nouă – departe de privirea scrutătoare a magistrului, și tot fără știrea lui – unde și-a continuat nestingherit campania de revizuire a teoriilor psihanalitice prin intermediul celor nouă conferințe ținute la Universitatea Fordham în fața unui auditoriu însumând aproape o sută de psihiatri și neurologi. Aici fundamentul teoriei freudiene a suferit o nouă lovitură, prin diminuarea importanței acordate complexului lui Oedip.

Întors triumfător acasă în Europa dintr-o Americă ce dădea semne că dorește să se elibereze de jugul puritanismului, discipolul a găsit de cuviință să fluture pe sub nasul magistrului victoriile repurtate, dar în lumina favorabilă a cauzei comune, lăsând să se înțeleagă că viziunea sa asupra teoriei psihanalitice era pe cale să atragă un număr mult mai impresionant de prozești, în special dintre aceia care fuseseră până atunci descurajați de rolul decisiv atribuit sexualității. Spre finalul scrisorii, însă, aroganța-i ținută cu greu în frâu răbufnește:

“De îndată ce intru în posesia variantei tipărite pentru corectură voi fi încântat să vă trimit o copie a conferințelor ținute, în speranța că, în timp, veți ajunge să acceptați anumite inovații menționate deja în studiul meu referitor la libidou. **Nu mi-am propus să trădez cauza, atâta timp cât reușiți să priviți cu obiectivitate eforturile noastre comune** (subl. n.)” (cf McGuire 1974 : 515).

Și, ca și cum acest ultimatum camuflat nu ar fi fost suficient pentru a-l enerva la culme pe Freud, încheia amintindu-i de

incidentul de la Kreuzlingen, într-o încercare lamentabilă de a-l culpabiliza pe magister și a-și justifica comportamentul deviant – în ambele sensuri: “Gestul dumneavoastră mă rănise profund” (Ib.).

Replica magistrului, deși debutând amenințător cu apelativul “Dragă Doctore Jung”, în locul obișnuitului “Prietene”, a fost una cât se poate de calmă și în termeni amiabili. Doar în final transpare enervarea provocată de insistența jignitoare cu care Jung amintea de nefericitul incident ale cărui vinovății, în opinia lui Freud, trebuiau lămurite într-o întâlnire face-à-face.

Prilejul unei asemenea întâlniri s-a ivit în noiembrie 1912, când a fost convocată la München o ședință a Asociației. Aici se pare că s-ar fi ajuns la un compromis în privința incidentului de la Kreuzlingen, părțile implicate asumându-și o culpă comună. Dar tot aici a fost reiterată o scenă bizară, petrecută cu trei ani în urmă la Bremen, și avându-i ca protagoniști pe cei doi. Atunci, refuzul lui Jung de a abandona un sinistru subiect de conversație în cadrul unui prânz colegial – cadavrele mumificate ale unor oameni preistorici dezgropate în nordul Germaniei – îi trezise psihanalistului Freud suspiciunea că discipolul său îi dorea moartea, și, ca urmare a șocantei descoperiri, leșinase. La München, episodul cu pierderea cunoștinței s-a repetat, fiind provocat – potrivit mărturisirilor ulterioare ale lui Freud – de factori psihogeni, pe un fond de oboseală și suprasolicitare nervoasă (cf Binswanger 1957: 49).

Însă, din aceeași scrisoare adresată lui Binswanger, reiese clar faptul că magistrul mai leșinase de două ori în orașul cu pricina, și, amănunt și mai semnificativ – prima oară se

întâmplase cu șase ani în urmă, exact în aceeași cameră de hotel, în compania lui Fliess. Modul în care asociază Freud cele două incidente (“Sentimente reprimite, de această dată îndreptate împotriva lui Jung, precum odinioară împotriva unui predecesor de-al său, au jucat firește rolul decisiv” *Ib.*), nu lasă niciun dubiu că magistrul sesizase trista asemănare dintre relația sa cu Jung și cea cu mai vechiul dezertor.

În același timp, relatarea acestui ultim incident făcută de Jung aduce iar în prim-plan fantezia paricidă a lui Freud, discipolul – care își transportase magistrul leșinat în camera vecină – povestind că Freud, pe când își revenea în simțiri, l-a privit ca și cum ar fi fost tatăl său (cf Jung 1963: 153).

Punând cap la cap toate aceste elemente, s-ar părea că episodul de pierdere a cunoștinței e emblematic pentru relațiile tensionate dintre magister și discipolii săi favoriți. Aceleași circumstanțe par să fi alimentat și obsesia paricidă a lui Freud. Factorul declanșator al celui mai recent leșin al magistrului a fost dezvăluit ulterior de Jung în timpul unei conversații. Fusese adus în discuție numele lui Amenhotep al IV-lea ca fondator al unei religii, iar Freud amintise sarcastic că acesta era conducătorul care ștersese numele tatălui său de pe toate monumentele. Atunci intervenise Jung, opinând că această faptă a tânărului – condamabilă, ce-i drept – nu putea nici pe departe să umbrească celelalte calități morale ale sale, și mai ales meritul de a fi fost primul monoteist dintre egipteni. Împingând, probabil, mult mai departe decât s-ar fi convenit, similitudinile dintre relația cu propriul discipol și cea a lui Amenhotep al IV-lea cu tatăl său, Freud suferise un nou șoc, în urma căruia își pierduse din nou

cunoștința. Concluzia discipolului în ceea ce privește această neașteptată reacție a magistrului a fost că Freud era hipersensibil la critici sau la orice altceva ce ar fi putut aduce atingere autorității sale (*apud* Jones 1954, Institute).

În ciuda noului incident, Freud se arăta din nou dispus – de dragul unei cooperări fructuoase pe viitor – să treacă peste divergențele teoretice, chiar dacă, așa cum avea să i se confeseze lui Putnam:

“Nu cred că voi putea vreodată să accept modificarea adusă de el teoriei libidoului, pentru că întreaga mea experiență de până acum o contrazice” (cf Hale, Nathan 1971: 150).

Cu alte cuvinte, cei doi ajunseseră la un acord tacit asupra dezacordului ireversibil dintre ei. Tăcerea, de scurtă durată, va fi însă ruptă de astă dată de Jung, care părea a nu fi dispus să se complacă în această ambivalență pernicioasă. De aceea, sub pretextul unui răspuns întârziat la acuzele aduse de Freud – cum că viziunea lui Freud asupra complexului generat de incest semăna întrucâtva cu a lui Adler – discipolul, care dezavua profund pe atunci orice asociere a numelui său cu acel al celebrului dezertor, i-a scris lui Freud, motivându-și indignarea prin faptul că “nici amicii intimi ai lui Adler nu mă recunosc ca pe unul de-al lor” (cf McGuire 1974: 533). Se pare însă că din neatenție – sau poate mânat de subconștient – , Jung ar fi scris “ihrigen” [= de-al lor] cu majusculă, ceea ce se traduce prin “de-ai dumneavoastră”. În stilul său mucalit și aluziv prin excelență, Freud a comentat psihanalitic această greșeală mai mult sau mai puțin conștientă, oferind astfel discipolului mult râvnita ocazie de

a aplica magistrului lovitura de grație, premergătoare rupturii definitive.

VIII. Umbra nukului sau tentația uzurpatorului? Posibile motivații

Scrisoarea conține, într-adevăr, toate ingredientele necesare demolării până și celui mai tolerant ego, azvârlindu-i magistrului în față – cu forța unui vulcan în erupție – tot ceea ce mocnise incandescent vreme de ani întregi în mintea discipolului. Presupunând – nădăjduind chiar – că acest “semn ciudat de prietenie” îl va ofensa pe magisterul alergic la jumătăți de măsură suficient de mult pentru ca acesta să pună punct final relației dintre ei, Jung a adoptat în încheiere postura prietenului devotat care se vede nevoit, spre binele celui drag, să-l trateze cu un duș rece de sinceritate:

“Voi continua să vă susțin public, rămânând la convingerile mele, dar în particular voi începe să vă scriu ce gândesc cu adevărat despre dumneavoastră. Consider că așa se cuvine să procedez”¹¹.

¹¹ Cf McGuire, 1974, p 534 : “[...] tehnica dvs. de a vă trata discipolii ca pe niște pacienți e o greșeală grosolană . În acest fel îi transformați fie în servilii dvs. fii, fie în căței obraznici (Adler-Stekel și toată ceata lor neobrăzată care acum o fac pe grozavii la Viena [...] Vă plimbați adulmecând tot ceea ce e pe cale să se petreacă în preajma dvs., făcând astfel din toți, fiii și fiicele care își recunosc, roșind, vina.

Iar în tot acest timp tronați confortabil în rol de părinte. Din pur servilism, nimeni nu îndrăznește să apuce profetul de barbă și să vă întrebe măcar o dată ce i-ați spune unui pacient care are tendința de a-l analiza pe analist în loc să se analizeze pe sine. L-ați întreba cu siguranță: *Cine e nevroticul ?*”

În locul unei replici cel puțin la fel de necruțătoare ca a discipolului, Freud i-a trimis lui Jung o scrisoare cu un ton cât se poate de calm și detașat – însă de o ironie subtilă și extrem de caustică – , în care se arăta în sfârșit dispus să pună capăt relației sale personale cu acesta, dar din motive care, cum era și de așteptat, nu îl onorau pe potențialul dezertor¹².

Sintetizând: în timp ce discipolul îi reproșa magistrului maniera autoritară, quasidespotică, în care își trata discipolii, magistrul contraargumenta dând de înțeles că numai o afecțiune nevrotică ar putea explica revolta discipolului – a acestuia sau a oricărui altuia – împotriva teoriilor sale.

Cine avea în realitate dreptate? Adevărul trebuie să se fi aflat, ca întotdeauna, undeva la mijloc, dar datoria noastră este să analizăm, pe scurt, prin intermediul mărturiilor vremii, argumentele pro și contra în ambele cazuri.

Un prim argument în favoarea afirmațiilor lui Jung ni-l servește chiar magistrul în scrisoarea de răspuns, în care discipolul este, indirect, acuzat de comportament nevrotic.

¹² Cf McGuire, 1974; p 539: “Există o convenție între noi analiștii, conform căreia nici unul dintre noi nu trebuie să se rușineze de propria-i doză de nevroză. Însă unul care se comportă anormal, și în același timp strigă în gura mare că e normal, poate fi lesne suspectat că nu-și recunoaște propria afecțiune. Prin urmare, propun să punem capăt definitiv relațiilor noastre personale. Eu **nu am nimic de pierdut** (subl. n.), pentru că singura mea legătură afectivă cu dumneata atârna de mult doar de un fir de păr – efectul întârziat al unor decepții din trecut – iar dumneata **ai numai de câștigat** (subl. n.) având în vedere remarca făcută recent la München cum că o prietenie strânsă cu un bărbat îți stânjenește evoluția științifică.

Un al doilea pare să-l constituie înființarea acelei “celule de criză” în 1912 – imediat după ce Jung își publicase prima parte a viziunii sale asupra teoriei libidoului, iar a doua se afla deja sub tipar – , cu misiunea de a păstra sub un clopot de sticlă versiunea originală, pură, a teoriei psihanalitice freudiene, necontaminată de ereziile ulterioare ale discipolilor disidenți. Căci, dacă ar fi să-i dăm dreptate lui Freud, aplicând în același timp principiul lui Jung (v. analiza analistului), atunci întrebarea “Cine-i nevroticul?” pare, cel puțin la prima vedere, pe deplin justificată. E adevărat că inițiativa nu i-a aparținut lui Freud, ci devotatului său Jones, care, date fiind precedentele create de Adler și Stekel – ce părăsiseră deja Societatea Vineză de Psihanaliză, primul cu o suită destul de numeroasă de alți dezertori după el – , a simțit imediat pericolul și a cerut încuviințarea să formeze un așa-numit “comitet de criză”, în jurul “comandantului suprem”, ai cărui membri aveau rolul de a apăra – asemeni paladinilor din Charlemagne – imperiul și politica internă a acestuia.

Relevant este însă pentru noi faptul că Freud nu numai că a acceptat bucuros inițiativa, dar, mai mult, a insistat asupra caracterului strict secret al ființării și acțiunilor acestui comitet. Chiar dacă o comparație cu poliția secretă a zilelor noastre suna, evident, exagerat, nu poate să nu frapeze totuși asemănarea dintre acest comitet și o asociație francmasonică autentică, cu atât mai mult dacă ținem cont și de pietrele prețioase gravate – origine din Grecia Antică – pe care membrii grupului le purtau într-un inel de aur, la inițiativa lui Freud.

Acum, următoarea întrebare logică care așteaptă răspuns este: avea într-adevăr nevoie magistrul să se înconjoare de un asemenea cerc restrâns de discipoli – care, în timp, a devenit tot mai încăpător, incluzând nume sonore precum prințesa Marie Bonaparte și scriitorul Stefan Zweig? Sau, reformulând puțin – din dorința de a merge și mai departe pe firul logic – , nu cumva tocmai această obsesie platonice a lui Freud de a conserva “puritatea” teoriei psihanalitice l-a determinat să adopte *volens nolens* postura cu tentă despotice de “magister dixit”¹³, tăind astfel elanul novator al unor spirite neîncătușate precum Adler sau Jung, și împingându-i într-un final la revoltă?

Privită din perspectiva fondatorului teoriei care pusese pe jar o lume întreagă, povara vinovăției nu atârna mai greu în balanță decât forța extraordinară a celui care luptase neconținut timp de două decenii pentru afirmarea acestei teorii. Mai mult, fondatorul și luptătorul Freud era conștient că psihanaliztii erau și ei oameni ca oricare, supuși rătăcirilor. În plus – lucru și mai periculos – , odată recunoscute, metodele terapiei psihanalitice ar fi reprezentat – cum de altfel s-a și dovedit mai târziu – o adevărată mană cerească pentru tot felul de șarlatani și pseudoanaliztii.

Adăugând la aceste pericole interne și externe și pe cel omniprezent al catalogării psihanalizei drept erezie evreiască, atitudinea intransigentă a analistului față de orice șovăială,

¹³ A se vedea și replica dată de Freud lui Paul Häberlin, când acesta l-a întrebat de ce tocmai cei mai vechi discipoli ai săi îl părăsiseră: “Tocmai pentru că și ei voiau să fie papi” (cf Binswanger 1957: 9).

disensiune sau tendință schismatică – care reprezenta o nouă amenințare la adresa muncii sale de pionierat – se justifică într-o oarecare măsură¹⁴. Tocmai de aceea nu surprinde faptul că în ultima lună a lui 1913 magistrul a început zelos lucrul la ceea ce avea să se numească *Despre istoria mișcării psihanalitice*, o “polemică” publicată anul următor în Anuarul de Psihanaliză, și care avea un dublu rol. Pe plan profesional, urma să stabilească clar postulatele și ipostazele fundamentale ale psihanalizei și să demonstreze incompatibilitatea lor cu teoriile poluante și diluante propuse de Adler și Jung. Pe plan personal, lucrarea avea menirea să-l determine pe cel altădată alintat cu supranumele de “salvator al cauzei” și “prinț moștenitor” al imperiului psihanalitic să demisioneze din funcția de președinte al Asociației Internaționale – pe care, reamintim, i-o pusese în brațe nimeni altul decât Freud – și, în cele din urmă, să se retragă împreună cu elvețienii lui din Asociație.

Ceea ce s-a și întâmplat de altfel, ca dovadă că magistrul psihanalizatorilor intuise corect dimensiunile uriașe ale orgoliului discipolului. În mod paradoxal, Jung a demisionat chiar înainte de publicarea respectivei polemici. Motivele demisiei nu sunt pe deplin elucidate, dar se presupune că aflase deja de intenția magistrului. Apoi, la trei săptămâni după publicarea acesteia, Jung s-a retras cu totul din Asociație, luându-și cu el, după alte patru zile – în urma unui vot de 15 la 1 – și suita de susținători din

¹⁴ Dar nu suficient pentru a demonta acuza adusă de Th. S. Szasz în această privință, conform căreia Freud abandonase tipul de conducere asociat de obicei cu progresul științific, adoptându-l în schimb pe cel caracteristic companiilor multinaționale sau naționalismului de tip imperialist (cf Szasz 1963:134).

Zürich, și motivându-și gestul prin aceea că era pusă în pericol cercetarea independentă.

Într-o scrisoare către Abraham, Freud pare a savura triumful, dar nu și gustul amar al decepțiilor nemeritate:

“Am scăpat astfel în sfârșit de ei, de violentul și fățarnicul de Jung și discipolii săi. Îți mulțumesc pentru [...] clarviziunea excepțională cu care m-ai sprijinit pe mine și cauza noastră comună. Toată viața am fost în căutare de **prieteni care să nu mă exploateze și să nu mă trădeze** (subl. n.), iar acum, când sfârșitul nu e chiar atât de departe, nădăjduiesc că i-am găsit” (cf Abraham, Freud 1965: 186).

Se prea poate ca cititorul neavizat să considere prea dură, chiar puțin exagerată, reacția verbală a lui Freud față de fostul discipol. Pe de altă parte, însă, anumite reacții ale lui Jung față de ex-magistrul său, mai cu seamă cele din timpul regimului nazist, nu exclud cu desăvârșire posibilitatea ca versatul practician al propriilor metode să-i fi pus discipolului un diagnostic corect.

Ca dovadă, la mai puțin de un an de la penultima scrisoare adresată magistrului – în care îi reproșa acestuia faptul că [Freud] găsisse elemente comune între concepțiile sale [ale lui Jung] și cele ale lui Adler – Jung își prezenta în cadrul celui de-al șaptelea Congres Internațional de Medicină de la Londra versiunea sa de “psihologie analitică”, declarându-se public de acord cu interpretarea dată de Adler viselor și, implicit, în total dezacord cu cea a lui Freud. Un nou atac al discipolului împotriva magistrului se întrezărea în teoria celui dintâi asupra așa-zisului “subconștient colectiv”. Având ca interese premergătoare psihanalizei

arheologia și medicina, Jung și-a închipuit că prin acest nou concept va reuși să le îmbine pe toate trei într-un mod fericit, lansând ipoteza potrivit căreia în activitatea mentală a fiecărui individ se regăsea încorporată, chiar din momentul venirii acestuia pe lume, experiența de viață acumulată de rasa căreia îi aparținea, inclusiv convingerile religioase, obiceiurile, miturile etc. Se înșela însă amarnic, pentru că în elanul său interdisciplinar ignora pur și simplu o realitate științifică demonstrată deja de secolul anterior: caracteristicile dobândite nu puteau fi moștenite. Pe scurt, teoria subconștientului colectiv nu era altceva decât un “basm științific”, sau, citându-l pe Kline, “teoriei freudiene¹⁵, care e destul de greu de demonstrat, dar are un anumit suport, Jung i-a substituit un sistem care chiar că nu poate fi verificat și, în plus, contrazice flagrant genetica actuală” (cf Kline 1972: 324). Așadar, iată că a venit rândul discipolului să cadă în capcana speculațiilor aride și empirismului din pricina cărora își criticase în repetate rânduri magistrul.

O altă mărturie care trădează un comportament deviant al lui Jung ne este furnizată de Lou Andreas Salomé ca participantă la al 4-lea Congres Internațional de Psihoanaliză, ținut la München în septembrie 1913. Aceasta evidențiază faptul că președintele în exercițiu – alias Jung – se așezase împreună cu susținătorii săi la o masă separată, față în față cu a lui Freud și a grupului acestuia, atitudinea lui față de magistrul fiind descrisă elocvent astfel :

¹⁵ V. *Totem și tabu*, în care Freud explică aceste influențe prin evoluția unei rețele de obiceiuri și tabuuri, în continuă schimbare dar niciodată absent.

“[...] Sobrietatea lui e doar fațada agresivității pure, a ambiției și violenței intelectuale”¹⁶.

Fapt și mai derutant, despotismul pe care i-l reproșa atât de incisiv magistrului se reflecta acum fidel în maniera de a conduce lucrările congresului. Ca urmare, 22 din cei 52 de participanți cu drept de vot s-au abținut în timpul realegerii lui Jung ca președinte al Asociației – funcție în care ar fi putut trona pe o perioadă nelimitată dacă vienezii nu ar fi opus o rezistență acerbă la timpul convenit, salvându-l astfel pe magistrul (prin compromisul limitării perioadei de deținere a funcției) de propria-i inconștiență¹⁷.

Pe lângă evreii vienezi rămași fideli lui Freud, printre cei care s-au abținut de la vot a fost, bineînțeles, și devotatul Jones, căruia Jung i-ar fi reproșat mai apoi: “Credeam că ești creștin” (cf Jones, vol. II, p 115). Acest antisemitism multă vreme camuflat¹⁸ al discipolului a ieșit la suprafață în toată splendoarea sa de-abia după ce acesta a părăsit mișcarea psihanalitică. Pe seama lui

¹⁶ Cf Leavy 1965: 45. Din aceeași scrisoare: “Nu supără propriu-zis faptul că Jung are păreri divergente de cele ale lui Freud, ci că se comportă în așa fel ca și cum și-ar fi propus să-l salveze pe Freud și cauza lui *prin intermediul* acestor divergențe”.

¹⁷ Lucru recunoscut ulterior cu tristețe și de Freud într-o scrisoare către Abraham:

“[...] în asemenea probleme mă las bucuros sfătuit de prieteni, deoarece, de când m-am înșelat așa în privința lui Jung, încrederea în propria-mi capacitate de a lua decizii stategice mi-a scăzut considerabil” (cf Abraham, Freud 1965: 157).

¹⁸ Un comentariu al lui Freud dintr-o scrisoare către Abraham indică clar că încă de pe atunci (1908) acesta își suspecta discipolul de antisemitism:

“Mă frământă suspiciunea că antisemitismul reprimat al elvețianului, care mă cruță pe mine, se răsfrânge și mai puternic asupra ta” (cf Abraham, Freud 1965: 46).

trebuie în mod cert pus faptul că , atunci când magistrul a publicat *Ego-ul și id-ul*, Jung – tributar și el, cum am arătat deja, contestatei ipoteze lamarckiene conform căreia caracteristicile dobândite pot fi moștenite – nu a găsit de cuviință să critice teoria freudiană care susține că *ego-ul* își modelează *super-ego-ul* din *id*, ci s-a repezit să facă un comentariu irreverențios referitor la introducerea noțiunii de “super-ego”, pentru care ar fi primit fără îndoială aplauze la scenă deschisă din partea șicanatorilor antisemiți de altădată: “o tentativă disimulată de a strecura imaginea venerabilului Iehova în veșmântul teoriei psihanalitice” (cf Jung 1961, vol. IV, p 339). Paradoxal, intoleranța și absolutismul fostului discipol – devenit între timp și el magister al școlii pe care o înființase – luau avânt tocmai când Freud, eternul magistrul, părea de-abia acum să învețe lecția relativității einsteiniene, și anume că savantul nu se poate niciodată lăuda că deține purul adevăr, și că trebuie să se considere fericit dacă se află în posesia măcar a unei părți din acesta.

Dar cel care avea să ofere posterității dovada cea mai clară a involuției morale a lui Jung a fost regimul nazist, cu care acesta a acceptat să coopereze îndeaproape. În această perioadă nefastă, antisemitismul său – pe care nu de puține ori îl negase cu înverșunare – s-a mulat perfect pe tiparul unui servilism politic de-a dreptul grotesc. Nu putem găsi altă explicație logică pentru rândurile semnate de el în 1934 – la un an după venirea lui Hitler la putere – în *Foaia centrală pentru psihoterapie*, și în care, după ce afirma tranșant că subconștientul arian are un potențial mai mare decât cel evreiesc, condamna pur și simplu necruțător întreaga psihologie medicală, care nu fusese în stare să descopere “adâncimea profetică a creativității sufletului” poporului germanic. Și, pentru ca apoteoza cu iz naționalist să fie și mai plăcută Führer-ului, sfârșea prin a-și răstigni propriul magister, metamorfozat într-o matrice a răului, pentru pretinsa vină de a-l fi

acuzat de antisemitism când, în repetate rânduri, Jung ar fi încercat să deschidă lumii psihiatrice ochii asupra acestui adevăr¹⁹. Chiar dacă – cel puțin în cercurile de specialiști – Jung dădea de înțeles că se absolvă de orice vină, eforturile sale păreau să aibă o țintă precisă, și anume, aceea de a scoate, măcar în Germania, psihanaliza freudiană în afara legii. Această dorință ascunsă transpare clar în rândurile de mai jos, adresate lui Kranefeldt: “Dacă proclamarea acestei evanghelii evreiești e pe placul guvernului, așa să fie. De altfel, există și posibilitatea ca ea să nu-i fie pe plac [...]” (cf Jung-Kranefeldt, 9 febr. 1934, în *International Review of Psychoanalysis*, vol. IV/1977, p 377).

Supremul gest de trădare a magistrului și a cauzei sale nu fusese însă încă înfăptuit. De-abia într-o scrisoare din același an către Benda, hârtia avea să suporte cea mai șocantă declarație a “salvatorului cauzei psihanalitice”:

“[...] confirmând prin aceasta de fiecare dată că **psihanaliza e de fapt o psihologie evreiască** pe care nimeni altcineva n-o putea critica fără a se face vinovat de antisemitism” (cf Jung 1973, Partea I, p 167).

Iată, așadar, cum, ca o ironie a sorții, vocea cea mai puternică care “dezvăluia” originile evreiești ale psihanalizei aparținea nimănui altcuiva decât arianului în care Freud își pusese atâtea speranțe cu un sfert de secol în urmă, și căruia îi încredințase misiunea sacră de a-i apăra teoria de atacurile antisemite. Din fericire, ecoul produs în afara Germaniei a fost unul extrem de slab, întrucât la acea dată imperiul psihanalitic devenise destul de puternic pentru ca fondatorul și monarhul său absolut – care renunțase între timp la orice tip de coregență – să

¹⁹ Cf Jung, *Zentralblatt für Psychotherapie*, ian. 1934: „Sursa acestei suspiciuni este Freud. El cunoștea sufletul germanic tot așa de puțin ca și germanii care i-au călcat pe urme [...] Le-a schimbat lor oare concepțiile apariția spectaculoasă a naționalismului, pe care toată lumea o privește uluită?”

se mai teamă de eventuale atacuri. Nici măcar de cele venind din partea celor pe care, odinioară, îi privise așa cum doar un părinte își privește propriii fii.

Ajunși în acest punct al analizei noastre, revine – și aceasta obsedantă – întrebarea, dacă obsesia lui Freud în legătură cu intențiile așa-zis paricide²⁰ ale discipolului – firește, cu moartea sublimată în detronare – nu era, întucâtva, întemeiată. Pentru că, în final, Jung a reușit – chiar dacă doar temporar și sub un regim ostil stirpei evreiești – să-și detroneze magistrul. Cu atât mai mult cu cât această obsesie era alimentată și din alte surse, cum o demonstrează o scrisoare trimisă de Hall, în care acesta încerca să-l consoleze pe Freud, amintindu-i că și Wundt a avut experiențe asemănătoare cu discipolii săi care elaboraseră metodele introspecției. Și pentru a fi și mai convingător, adăuga:

“În propria mea sferă restrânsă, și eu am avut experiențe dureroase cu cei al căror model părea a fi *periunt[sic!] illi qui nostra ante nos dixerunt*. Cred că impulsul de a dori moartea celor care au spus lucrurile noastre înaintea noastră e destul de puternic, și este din cale-afară de exasperant pentru cei care îl trăiesc” (cf Hall-Freud, 24 sept. 1923, Clark University).

Secțiunea de departe cea mai interesantă a scrisorii este însă cea în care Hall îl sfătuia pe Freud – date fiind prețioasele sale

²⁰ A se vedea și reacția lui Freud la vestea că Jung devenise un adept convins al ideologiei bergsoniene:

“Vezi deci că și-a găsit un alt evreu pentru figura paternă din complexul său. Nu mai sunt gelos [...]” (cf Freud-Jones, 17 mai 1914, Colchester).

realizări de până atunci²¹ – să adopte postura unui magister benevolent, și încheia :

“Părerea mea e că îți poți lesne permite să fii generos cu acești copii rebeli [Adler și Jung]”.

Știm acum că magistrul nu a urmat sfatul lui Hall decât până la un punct , după care, oricât și-ar fi dorit să o facă, nu a mai putut. Dar nu din motive pur egoiste, asemenea nucului bătrân, a cărui umbră deasă nu permite niciunui alt copac să crească și să dea rod. Ca unul care crescuse de mic cu minunații pini ai Moraviei bătându-i în streășina casei, știa să prețuiască măreția și forța pădurii, a cărei inimă bătea în fiecare copac. Ci tocmai pentru că, în strădania sa necontenită de a-i păstra intacte această forță și măreție , trebuia să o curețe de uscăturile, cioatele și paraziții care amenințau să o invadeze. Chiar dacă unele dintre aceste uscături fuseseră cândva puiți plantați de propria-i mână, pe care acum, tot cu ea, tremurândă, se vedea nevoit să îi smulgă și să-i arunce.

De aceea, poate că înainte de a căuta vina în această complexă și complicată relație magister-discipol, ar trebui să analizăm mai întâi ambivalența inevitabilă a sentimentelor, personale și profesionale, la ambele ei capete.

Așa de pildă, psihiatrul Jung a intuit această ambivalență de la prima lor întâlnire:

“Mi s-a părut extrem de inteligent, abil și cu totul remarcabil. Și totuși primele impresii erau cumva amestecate; nu-l puteam descifra” (cf Jung 1963: 146).

Consecvent propriilor trăiri²², ea a revenit leitmotivic și în ultima sa scrisoare adresată magistrului, și comentată mai sus pe larg .

²¹ Cf *id.*: “Dar realizările tale sunt cu mult deasupra celor ale tuturor psihologilor epocii moderne; de fapt istoria va dovedi că ne-ai făcut un serviciu comparabil, fără exagerare, cu cel făcut de Darwin biologiei”.

În același timp, psihanalistul Freud, după ce îi mărturisise deja lui Putnam decepția cruntă provocată de Jung²³, își deplora – dar nu fără a-și expune, cu demnitate, principiile²⁴ – într-o scrisoare, trimisă ceva mai târziu, sarcina ingrată – dar inevitabilă – ce îi revenea de a-și repudia propriii discipoli:

“Ca de obicei, mie îmi revine sarcina cea mai grea; în acest moment, trebuie să mă apăr de oameni care s-au considerat ani la rând discipolii mei și care datorează totul îndemnurilor mele. Acum trebuie să-i acuz și să-i resping” (cf Hale, Nathan 1971: 176).

Dar cel care a surprins cel mai bine, cu o obiectivitate dezarmantă, adevăratele nuanțe ale unui tablou înfățișat până atunci doar în alb și negru, a fost Michael Balint²⁵. Și cum știm

²² V. și p 9 *supra*: “Conștiința mea [...]”.

²³ Cf Hale, Nathan 1971, p 153: “Divergențele teoretice sunt inevitabile în evoluția unei științe, chiar greșelile pot conține elemente progresiste, cum am învățat din proprie experiență. Însă ca asemenea devieri și inovații teoretice să lezeze într-asa o măsură sentimente personale legitime, acest lucru cu siguranță nu face cinste caracterului uman”.

²⁴ Cf *ibid.*, p 176: “Nu sunt o persoană căreia să-i placă disputele, nici nu împărtășesc părerea larg răspândită că o dispută științifică conduce la claritate și progres. Cu toate acestea, nu agreez compromisurile călduțe, nici nu aș sacrifica ceva de dragul unei reconcilieri fără perspective”.

²⁵ Acesta i-a scris lui Jones următoarele rânduri:

“E adevărat că oricând apărea o criză Freud se arăta a fi ceea ce de fapt și era, un mare om în adevăratul sens al cuvântului, întotdeauna accesibil și tolerant față de ideile noi, întotdeauna dispus să se oprească, să regândească, chiar dacă asta presupunea reconsiderarea concepțiilor lui fundamentale, pentru a găsi o nouă posibilitate de înțelegere a ceea ce ar putea fi valoros în orice nouă idee. Nu și-a pus nimeni întrebarea dacă nu cumva ceva în atitudinea lui Freud a dus poate la o creștere semnificativă a tensiunii în timpul perioadei premergătoare crizei. Cu atât mai puțin s-a sinchisit vreun analist să afle ce se petrecea în mintea celor care intrau în conflict cu Freud

bine – tot grație teoriei psihanalitice – că nu există în realitate personaje pur negative sau pur pozitive, nu ne rămâne decât să conchidem că adevăratul motiv al tristului și nemeritatului final în relația Freud-Jung a fost ciocnirea a două caractere de o forță excepțională, mânate de sentimente la fel de puternice, dar, din nefericire – pentru ele și pentru știință, în genere – , nutrind fiecare în parte convingerea de nezdruccinat că atitudinea sa e cea corectă.

Nu putem evalua cu precizie cât rău – sau poate cât bine – a făcut această ruptură cauzei psihanalitice comune. Cert este că, dacă, cu patru decenii în urmă, P. Drucker nu putea să-și ascundă îngrijorarea față de ostilitatea cu care medicii vienezi întâmpinau terapia psihanalitică²⁶, pe 10 martie 1939 Societatea Britanică de Psihanaliză, la sărbătorirea a 25 de ani de la înființare, recunoștea oficial psihanaliza ca metodă terapeutică.

Din păcate, Freud nu și-a putut savura în tihnă victoria, întucât această recunoaștere tardivă coincidea – o altă ironie a sorții – cu vestea condamnării sale la moartea cu care luptase timp de peste 16 ani, suportând, stoic, nu mai puțin de 30 de operații. Așa cum tot prea târziu venea, cu cinci zile înaintea morții magistrului, și revanșa pe care și-a luat-o psihanaliza față de cel care o persecutase cu o patimă furibundă, când, în discursul de la Danzig de pe 19 septembrie 1939, Führer-ul afirma plin de sine – trădându-și, inconștient, afinitățile adleriene

și ce anume din relația lor cu el și cu psihanaliza făcea posibilă această exacerbare. Ne-am mulțumit doar să-i descriem ca personaje negative ale piesei” (cf Balint-Jones, 31 mai 1957, Institute).

²⁶ Cf Drucker 1979, p 40: “Dar posibilitatea ca psihanaliza să fie socotită terapie era oare mai mare decât în cazul fizicii lui Newton, a metafizicii lui Kant sau a esteticii lui Goethe? [...] acest lucru medicii vienezi, în genere, nu-l puteau accepta”.

– că polonezii manifestau un comportament barbar din cauza complexului lor de inferioritate.

Răpus de “cancerul său drag”, trădat dureros de discipoli atât de apropiați lui odinioară, deziluzionat de turnura evenimentelor istorice contemporane, dar cu conștiința misiunii îndeplinite, Freud s-a refugiat discret și definitiv – cu ajutorul inecției hipodermice făcută, la rugămintea sa, de devotatul său medic – în lumea *id*-ului, atât de familiară lui, reușind astfel să evite o umilință în plus, și anume, aceea de a fi strivit – la propriu și la figurat – de *furor teutonicus* a cizmei hitleriste, și lăsându-i lui Jung, și altor *super-ego*-uri asemenea lui, povara psihanalitică a interpretării coșmarului nazist, și mai apoi, misiunea quasiimposibilă a eradicării din subconștientul colectiv arian a sentimentului de culpabilitate față de ororile holocaustului.

Referințe bibliografice

- ABRAHAM, H. C., FREUD, E. L. (ed.) (1965): *A Psycho-Analytic Dialogue: The Letters of Sigmund Freud and Karl Abraham, 1907-1926*, transl. by Bernard Marsh and Hilda C. Abraham. London: Hogarth Press and Institute of Psycho-Analysis.
- ADLER, G. (ed.) (1973, 1976): *C. G. Jung: Letters*, transl. By R. F. C.Hull, Vol. I: 1906-1950, Vol. II: 1951-1961. London: Routledge & Kegan Paul.
- BINION, R. (1968): *Frau Lou, Nietzsche's Wayward Disciple*. Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- DREISER, T. (1931): “Remarks”, in *Psychoanalytic Review*, Vol. XVIII.
- DRUCKER, P. F. (1979, March): “What Freud Forgot”, in *Human Nature*. New York, pp 40-47.

- FREUD, E., FREUD, L. (1968): *Sigmund Freud: Briefe 1873-1939*, zweite, erweiterte Auflage. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag.
- FREUD, M. (1957): *Glory Reflected: Sigmund Freud – Man and Father*. London: Angus and Robertson.
- FREUD, S. (1953-1974): *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*; Vol. XIII *Totem and Taboo and Other Works* (1913-1914), Vol. XIV *On the History of the Psycho-Analytic Movement, Papers on Metapsychology and Other Works* (1914-1916), Vol. XIX *The Ego and the Id and Other Works* (1923-1925). London: Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.
- HALE, J., NATHAN, G. (1971): *James Jackson Putnam and Psychoanalysis: Letters between Putnam and Sigmund Freud, Ernest Jones, William James, Sandor Ferenczi and Morton Prince, 1877-1917*, transl. by Judith Bernays Heller. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- JONES, E. (1953, 1955, 1957): *Sigmund Freud: Life and Work*. Vol. I, II, III. London: Hogarth Press.
- ***** (1956): *Sigmund Freud: Four Centenary Addresses*. New York: Basic Books.
- ***** (1959): *Free Associations: Memories of a Psycho-Analyst*. London: Hogarth Press.
- JUNG, C. G (1953, 1961): *Collected Works of C. G. Jung*, Vol. IV *Freud and Psychoanalysis*, Vol. VII *Two Essays on Analytical Psychology*. London: Routledge & Kegan Paul.
- ***** (1963): *Memories, Dreams, Reflections*. London: Collins and Routledge & Kegan Paul.

- ***** (1973, 1976): *C. G. Jung: Letters*, Vol. I: 1906-1950, Vol. II: 1951-1961. London: Routledge & Kegan Paul.
- KLINE, P. (1972): *Fact and Fantasy in Freudian Theory*. London: Methuen.
- LEAVY, S. A. (1965): *The Freud Journal of Lou Andreas-Salomé*, London: Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis
- McGUIRE, W. (ed.) (1974): *The Freud/Jung Letters: The Correspondence between Sigmund Freud and C. G. Jung*. London: Hogarth Press and Routledge & Kegan Paul.
- MENG, H., FREUD, E. L. (ed.) (1963): *Psycho-Analysis and Faith: The Letters of Sigmund Freud and Oskar Pfister*. London: Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.
- OBERNDORF, C. P. (1949): "Forty Years of Psycho-Analytic Psychiatry", in *International Journal of Psycho-Analysis*, Vol. XXX, pp 153-161.
- SZASZ, T. S. (1963, Summer): "Freud as a Leader", in *Antioch Review*, Vol. XXIII, No 2, pp 133-144.
- WILSON, E. (1941): *To the Finland Station: A Study in the Writing and Acting of History*. London: Seker & Warburg.
- WITTELS, F. (1924): *Sigmund Freud: His Personality, His Teaching, His School*. London: Allen & Unwin.
- ZWEIG, S. (1953): *The World of Yesterday*. London: Cassell

Webografie

- TISMĂNEANU, V. (2018, 14.06): „Codul genetic al tragediei: Profetul Marx”, Radio Europa Liberă Moldova,

<https://moldova.europalibera.org/a/codul-genetic-al-tragediei-profetul-marx/29283186.html>

consultat pe 10.03 2019